

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Г. Р. Набільська

Херсонський державний університет, annanabilska@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент О. М. Самкова

Ключові компетентності молодших школярів визначено Концептуальними засадами реформування української школи (2016). Зазначені компетентності та наскрізні вміння молодших школярів покликані створити «канву», яка є основою успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця. Уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект є наскрізними навичками разом з такими вміннями, як читати і розуміти прочитане, вирішувати проблеми, висловлювати думки усно і письмово, критично мислити, логічно обґрунтовувати позицію, проявляти ініціативу, творчість, оцінювати ризики та приймати рішення, співпрацювати в команді [1].

З огляду на те, що перед Новою українською школою стоїть задача розвивати ключові компетентності та наскрізні вміння молодших школярів, з'являється потреба у дослідженні рівня емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку, створенні методів, способів, програм, середовища, які б сприяли розвитку таких наскрізних вмінь молодших школярів, як застосування емоційного інтелекту та керування власними емоціями. Наукова теоретична база з порушеного питання забезпечить створення якісного інструментарію для психологічного супроводу розвитку емоційного інтелекту молодших школярів під час навчальної діяльності.

Для того, щоб створити інструментарій для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, необхідно розуміти вікову психологію, соціально-психологічні, психолого-педагогічні та психофізіологічні чинники, що формують емоційний інтелект, а саме особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. У цій статті проаналізовано теоретичні засади вивчення емоційного інтелекту саме молодших школярів.

Поняття «емоційний інтелект» досліджували зарубіжні (Г. Гарднер, Д. Гоулман, Д. В. Люсін, І. М. Андрєєва, С. Л. Рубінштейн та ін.) і вітчизняні науковці (О. І. Власова, С. П. Дерев'янка, Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига та ін.).

Американський психолог Д. Гоулмен визначає «емоційний інтелект» як здатність людини розуміти власні емоції й емоції оточуючих з метою використання отриманої інформації для реалізації власної мети [6].

Г. Гарднер та Д. В. Люсін виділяють міжособистісний та внутрішньоособистісний емоційний інтелект. Міжособистісний – спроможність людини розуміти інших людей, усвідомлювати мотиви їхньої діяльності, ставлення їх до роботи, вирішувати, як краще взаємодіяти з оточуючими людьми. Внутрішньоособистісний – спроможність формувати адекватну модель власного «Я» й використовувати її з метою більш ефективного функціонування в житті [7].

І. М. Андрєєва визначає «емоційний інтелект» як сукупність інтелектуальних здібностей до розуміння емоцій та управління ними, а також знань, умінь і навичок, операцій та стратегій інтелектуальної діяльності, пов'язаних з обробкою і перетворенням емоційної інформації [5].

Е. Л. Носенко використовує термін «емоційна розумність», та вважає емоційний інтелект аспектом виявлення внутрішнього світу особистості, який відображає міру розумності ставлення людини до світу, до інших та до себе, як до суб'єкта життєдіяльності [2].

Аналіз наукової літератури показав, що феномен емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку мало досліджений як теоретично, так і практично. Серед вітчизняних науковців, які вивчають емоційну сферу та емоційний інтелект молодших школярів можна виокремити Н. М. Макаренко, С. А. Прахову, І. Сухопару, М. М. Шпак.

М. М. Шпак на основі результатів проведеного емпіричного дослідження визначає емоційний інтелект як інтегральну властивість особистості, яка відображає пізнавальну здатність людини до розуміння емоцій та управління ними шляхом когнітивної обробки емоційної інформації, і забезпечує

психологічне благополуччя особистості та успішність соціальної взаємодії й спілкування [4].

Існує дві протилежні точки зору щодо можливості розвитку емоційного інтелекту. Дж. Маср та П. Саловей зазначають у свої працях, що рівень емоційного інтелекту – відносно стійка властивість людини. Протилежною є думка Д. Гоулмана, який вважає, що емоційний інтелект варто розвивати в дитинстві і вдосконалювати протягом життя. І. М. Андреева зазначає, що емоційний інтелект слід розвивати для підвищення психологічної культури суспільства в цілому.

Кожна людина з народження наділена потенціалом емоційної сенситивності, має емоційну пам'ять, здатна до емоційної обробки та емоційного навчіння. Ці чотири компоненти є основними складовими емоційного інтелекту. На думку багатьох дослідників для розв'язання емоційних та психологічних питань людині необхідно цілеспрямовано розвивати емоційну сферу особистості, а саме емоційний інтелект.

В емпіричних дослідженнях психологічних особливостей розвитку емоційного інтелекту в молодшому шкільному віці М. М. Шпак доводить через формувальний експеримент, що використання програми психологічного супроводу розвитку емоційного інтелекту молодших школярів забезпечує статистично значуще підвищення як загального рівня емоційного інтелекту учнів, так і його структурних складників [4]. Отже, емоційний інтелект молодших школярів можна розвивати у початковій школі і продовжувати розвиток з дорослішанням, протягом всього життя.

Досліджуючи психічний розвиток та формування особистості дітей молодшого шкільного віку психологи Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, П. М. Якобсон та ін. розкрили вікові особливості емоційної сфери. А саме втрата дитячої безпосередності, усвідомлення змісту почуттів, переживання набувають смислу, розвивається вміння володіти своїми почуттями. Що дозволяє вважати молодший шкільний вік сензитивним для розвитку емоційного інтелекту, як внутрішньоособистісного, так і міжособистісного.

Коли дитина вступає до першого класу, змінюються умови її життя. Гра, як провідний вид діяльності, замінюється навчальною. Позиція школяра вимагає більш високого рівня довільності поведінки. Для налагодження стосунків з новим оточенням дитина має проявити навички спілкування. Молодший шкільний вік характеризується афективними реакціями, які поступово дитина вчиться скеровувати, стримувати, врівноважувати.

Шкільна діяльність викликає у дітей як позитивні (інтерес, радість, здивування), так і негативні емоції (страх, гнів). Негативні емоції спричиняють підвищення рівня тривожності школяра, та знижують розумову активність. І навпаки, позитивні емоції знижують рівень тривожності, та підвищують когнітивні здібності. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів дозволяє їм ефективніше керувати своєю емоційною сферою, швидше адаптуватися до нових умов життєдіяльності, якісно взаємодіяти з соціумом, розв'язувати конфлікти.

На основі вікових особливостей емоційного розвитку дітей початкової ланки загальної освіти М. Шпак виокремлює структурні компоненти емоційного інтелекту: когнітивний, емоційний, конативний, соціально-комунікативний, та визначає критерії кожного компонента, що дає змогу діагностувати рівень розвитку емоційного інтелекту молодшого школяра [3].

Аналізуючи викладене вище, визначення поняття «емоційний інтелект», які надавали зарубіжні та вітчизняні дослідники, можна дійти висновку, що емоційний інтелект поєднує інтелект і афект через здатність особистості завдяки когнітивному осмисленню емоційної інформації розуміти свої почуття та почуття інших людей, управляти ними. Емоційний інтелект можна і потрібно розвивати протягом всього життя. В молодшому шкільному віці з'являються певні умови, що можуть стати чинниками для розвитку емоційного інтелекту. Це зміна умов життєдіяльності та перебудова стосунків з людьми – дитина починає навчання у школі, що є певним стресогенним фактором. За Л. С. Виготським у дітей молодшого шкільного віку відбувається «інтелектуалізація афекту», тому необхідно впроваджувати в освітній процес емоційне навчання, організувати пізнання дітьми себе, власних емоцій, та

емоцій оточуючих, для побудови та вибору ефективних моделей поведінки. З цією метою необхідно більш детально зануритись в тему вивчення емоційного інтелекту молодших школярів, розробити розвивальну програму, та емпірично перевірити її ефективність.

Література:

1. Концепція «Нова українська школа», 2016 URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainskashkolacompressed.pdf>.
2. Носенко Е.Л., Коврига Н. В. Емоційна розумність як детермінанта успішності життєдіяльності людини і шляхи її операціоналізації. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія „Педагогіка і психологія”*, 2000. №6. С. 3-9.
3. Шпак М. М. Психологічні типи емоційного інтелекту молодших школярів. *Психологічний часопис*. №2(6), 2017.С.88-98.
4. Шпак М. М. Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогіка та психологія*. VI (68). 2018. С.71-74.
5. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии: монография. Новополецк: ПГУ, 2011, 388 с.
6. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусствоуправления людьми на основе эмоционального интеллекта. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2005, 65 с
7. Gardner H. *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books, 1983, 449 p.